अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२४] १ एससीआर ११००: २०२४ इन्स्क ७६

यागवती @ पूनम

विरुद्ध

घनश्याम

(सन् २०२४ को देवानी अपील नं. १३१८-१३१९)

२९ जनवरी २०२४

[विक्रम नाथ र सतीश चन्द्र शर्मा *, जेजे।]

विचारणीय मुद्दाः

परिवार न्यायालय द्वारा अपिलकर्तालाई प्रदान गरिएको भरणपोषण, उच्च न्यायालयबाट बढाइएको। के थप बढाउनुपर्ने।

शीर्षकह

हिन्दू अंगीकृत बालक र भरणपोषण ऐन, १९५६ - धारा १८ - भरणपोषण - वृद्धि - पक्षहरू तिन जना बच्चासहित अलग्गै बसोबास गरिरहेका थिए - प्रतिवादी-पति दुई जना मुख्य बच्चासँग र अपिलकर्ता-पत्नी अवयस्क बच्चासँग बसिरहेकी थिइन् - प्रतिवादीको पक्षमा एकपक्षीय तलाकको फैसला भएपछि उनले पुनर्विवाह गरेका थिए - यसबीचमा, अपिलकर्ताले धारा १८, २० अन्तर्गत भरणपोषणको लागि निवेदन दिइन्, जुन परिवार न्यायालयद्वारा अनुमति प्राप्त भयो - पछि, प्रतिवादीको पक्षमा तलाकको एकपक्षीय आदेश बदर गरिएको थियो; र प्रतिवादीद्वारा दायर हिन्दू विवाह ऐनको धारा १३ अन्तर्गतको निवेदन पुनर्स्थापित गरिएको थियो - परिवार न्यायालयको आदेशको विरुद्ध क्रस-अपील दायर गरिएको थियो - उच्च न्यायालयले भरणपोषणमा वृद्धि गरेको थियो - अपिलकर्ताले आर्थिक हालत सुधार भएको बहानामा थप वृद्धिको माग गरिन् र बिएसएनएलसँग दायर गरिएको आरटीआई निवेदनमा उल्लेख भएअनुसार प्रतिवादी बिएसएनएलमा सहायक प्रबन्धकको रुपमा कार्यरत रहँदा उनले महिना रु.१,०५,८७१/- तलब लिँदै आएको तथ्यलाई आधार बनाइन् - प्रतिवादीले आफू अहिले अवकाश प्राप्त भइसकेको र उक्त तलब नलिई बिएसएनएलबाट केवल निवृत्तिभरण मात्र लिँदै आएको बहस गरे।

निर्धारण गरियो: पक्षहरूको अवस्था र परिस्थितिहरूको समग्रतालाई मध्यनजर गर्दा, धारा १८ अन्तर्गत भुक्तानी गर्नुपर्ने मासिक भरणपोषण रु १०,०००/- प्रति महिनाबाट बढाएर यस आदेशको घोषणा मितिदेखि रु २०,०००/- प्रति महिना कायम गरिएको छ - अझै, अपिलकर्तालाई बुझाउनुपर्ने भरणपोषणको बक्यौता प्रतिवादीले नियमित भरणपोषणबाहेक थप समान किस्तामा बुझाउनुपर्नेछ - परिवार न्यायालयलाई निर्देशन जारी गरिएको छ। [अनुछेदहरु ११-१३]

ऐनहरूको सूची

हिन्दू अंगीकृत बालक र भरणपोषण ऐन, १९५६; हिन्दू विवाह ऐन, १९५५; देवानी कार्यविधि संहिता, १९०८।

मुख्य शब्दावलीहरूको सूची

भरणपोषण; मासिक भरणपोषण; भरणपोषणको वृद्धि; परिवार न्यायालय।

मामिलाको उत्पत्ति स्थ

देवानी अपिलेट क्षेत्राधिकारः सन् २०२४ को देवानी अपिल नं. १३१८-१३१९।

जयपुर, राजस्थानस्थित उच्च न्यायालयको मिति ११.११.२०१६ को फैसला र सन् २००९ को आदेश डीबीसीएमए नं. २८३४ र सन् २०१० को १५१४।

पक्षहरूका प्रतिनिधित्वहरू

सोनल जैन, अजय वीर सिंह, सुश्री दिव्या गर्ग, उदयराम बोकेडिया, शुभम सिंह, अतित जैन, अजय जैन, सुश्री दीपिका जैन, वकिलहरूले अपिलकर्ताको प्रतिनिधित्व गरे।

पुनीत जैन, सुश्री क्रिस्टी जैन, वकिलहरूले उत्तरदाताको प्रतिनिधित्व गरे।

सर्वोच्च न्यायालयको फैसला/आदेश

आदेश

सतीश चन्द्र शर्मा, जे।

१. अनुमति प्रदान गरिएको छ।

२. वर्तमान अपिल(हरू) राजस्थान उच्च न्यायालय (ले "**उच्च न्यायालय**") द्वारा मिति ११.११.२०१६ को समान आदेशबाट निकालिएको छ, जसअन्तर्गत हिन्दू अंगीकृत बालक र भरणपोषण ऐन, १९५६ (को "**ऐन**") को धारा १८ अन्तर्गत जयपुरस्थित परिवार न्यायालयद्वारा अपिलकर्तालाई प्रदान गरिएको भरणपोषणको रकम रु ३,०००/- (तीन हजार रुपैयाँ) प्रति महिनाबाट (i) उच्च न्यायालयसमक्ष निवेदन दायर गरेको मितिबाट अर्थात् १६.०५.२००९ देखि ३१.१२.२००५ सम्म रु ६,०००/- (छ हजार रुपैयाँ); र (ii) गत ०१.०१.२००६ देखि रु १०,०००/- (दश हजार रुपैयाँ) प्रति महिनामा वृद्धि गरिएको थियो। ("**आलोचित आदेश**")।

३. यहाँको अपिलकर्ताले उच्च न्यायालयबाट प्रदान गरिएको भरणपोषणको रकम अपर्याप्त र उत्तरदाताको वास्तविक आर्थिक क्षमताको प्रतिबिम्बन नगरेको भन्दै उच्च न्यायालयद्वारा प्रदान गरिएको भरणपोषणको रकममा वृद्धिको माग गरेकी छिन्।

४. अपिलकर्ता र उत्तरदाताबीचको विवाह मिति २७.०४.१९८२ मा भएको थियो, त्यसपछि यस विवाहबाट ३ (तीन) जना सन्तानहरू (i) अभिषेक; (ii) आशिष; र (iii) निक्की जन्मिएका थिए। त्यसपछि सन् १९९८ मा विवाहमा समस्या आयो जसका कारण पक्षहरू अलग्गै बस्न थाले। विशेष गरी, उत्तरदाताले आफ्ना २ (दुई) जना जेठा सन्तानहरू अर्थात् (i) अभिषेक; र (ii) आशिषसँग बस्न रोजे। सोही अनुसार, उत्तरदाताले अपिलकर्ता र अवयस्क निक्कीलाई आफैं गुजारा चलाउन छाडिदिएका थिए।

५. उल्लिखित परिस्थितिमा, उत्तरदाताले पक्षहरूबीचको विवाह विच्छेदका लागि हिन्दू विवाह ऐन, १९५५ (को "**एचएमए**") को धारा १३ अन्तर्गत निवेदन दिएका थिए। मिति ३१.०५.२००५ को एक आदेशद्वारा उत्तरदाताको पक्षमा एकतर्फी तलाकको फैसला गरिएको थियो। त्यसपछि, उत्तरदाताले मिति २०.०७.२००७ मा अर्की महिलासँग विवाह गरेका थिए।

६. इन्टररेग्नममा, अपीलकर्ताले परिवार न्यायालय, जयपुरसमक्ष ऐनको धारा १८ र धारा २० अन्तर्गत भरणपोषण माग्दै एक निवेदन पेश गरे। मिति १५.०४.२००९ को एउटा आदेशद्वारा, परिवार न्यायालय, जयपुरले अपीलकर्ताको निवेदन स्वीकार गर्यो र त्यसअनुसार निम्न भरणपोषण प्रदान गरिएको छः

(i) अपीलकर्ता: रु. ३,000/- (तीन हजार रुपैयाँ) प्रतिमहिना मिति १५.०४.२००९ देखि लागू हुने गरी;

(ii) निक्की: रु. ५,000/- (पाँच हजार रुपैयाँ) प्रतिमहिना मिति १५.०४.२००९ देखि निक्कीले १८ वर्ष उमेर पुर्याउञ्जेलसम्म लागू हुने गरी; र

(iii) मामिलाको खर्च: रु. २,000/- (दुई हजार रुपैयाँ) (यसपछि "मूल आदेश" भनी संदर्भित)

७. त्यसपछि, अपीलकर्ताद्वारा सिभिल प्रक्रिया संहिता, १९०८ ("**सिपिसि**") को आदेश ९ नियम १३ अन्तर्गत एउटा निवेदन पेश गरिएको थियो। मिति ०९.०९.२०११ को एउटा आदेशद्वारा, उक्त निवेदनमा, उत्तरदाताको पक्षमा तालाक घोषित गरिएको एक्स-पार्टे आदेशलाई बदर गरिएको थियो; र त्यसअनुसार, उत्तरदाताद्वारा पेश गरिएको एचएमएको धारा १३ अन्तर्गतको निवेदनलाई पुनर्स्थापित गरियो।

८. पक्षहरूले परिवार न्यायालय, जयपुरको मूल आदेशविरुद्ध क्रस-अपील गरेका थिए, जुन उच्च न्यायालयद्वारा आलोचित आदेशद्वारा निपटारा गरिएको थियो। यस अपीलमा, अपीलकर्ताले यस न्यायालयको ध्यानाकर्षण भारत सञ्चार निगम लिमिटेड ("**बिएसएनएल**") बाट उत्तरदाताले लिइरहेको उल्लेखनीय तलबतर्फ गराएको छ, जहाँ उनले आलोचित आदेशअनुसारको भरणपोषणसम्बन्धी आफ्नो दायित्व पूरा गर्न पछि हट्ने गरेको छ।

९. अपीलकर्ताको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताले उत्तरदाताको तलब उल्लेखनीय रूपमा बढेको भनी बहस गरेका छन्। यस सम्बन्धमा, उनले बिएसएनएललाई दिइएको एउटा सूचना अधिकारसम्बन्धी निवेदन ("**आरटीआई**") उपर भर पारेका छन्, जसअनुसार उत्तरदाता सहायक प्रबन्धकको रूपमा कार्यरत रहँदा अन्तिम रूपमा रु. १,०५,८७१/- (एक लाख पाँच हजार आठ सय एकहत्तर रुपैयाँ) को उच्च तलब लिइरहेको प्रकट भएको छ। यसरी, उनले उच्च न्यायालयद्वारा निर्धारित भरणपोषणलाई थप बृद्धि गर्नुपर्ने अनुरोध गरेका छन्। विशेषगरी, यो पनि न्यायालयको ध्यानाकर्षण गराइएको छ कि उच्च न्यायालयबाट भरणपोषणको बक्यौता १ (एक) वर्षभित्र अर्थात् आलोचित आदेश मितिबाट ११.११.२०१७ सम्ममा तिर्नुपर्ने स्पष्ट निर्देशन भएतापनि अपीलकर्तालाई बक्यौता भरणपोषण बुझाइएको छैन।

१०. अर्कोतर्फ, उत्तरदाताको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ताले उत्तरदाता सेवानिवृत्त उमेर पुगिसकेको र त्यसैले उनले उल्लिखित तलब अब लिँदैनन् भनी बहस गरेका छन्। उनले उत्तरदाताले बिएसएनएलबाट निवृत्तिभरण मात्र लिइरहेका छन् र उच्च न्यायालयद्वारा निर्धारित भरणपोषणमा हस्तक्षेप गर्नुहुँदैन भन्ने बहस गरेका छन्।

११. वर्तमान अपिलहरूलाई घेरेर रहेका पक्षहरूको अवस्था र परिस्थितिहरूको समग्रतालाई विचार गर्दा, हामी यो विचारित दृष्टिकोणमा छौं कि अपीलकर्तालाई यो आदेशको मितिदेखि लागू हुने गरी रु. २०,०००/- (बिस हजार रुपैयाँ) प्रतिमहिना भरणपोषणको रूपमा प्रदान गरिनुपर्छ।

१२. हामी त्यसैले अपीलकर्ताद्वारा पेश गरिएका अपीलहरू स्वीकार गर्छौं र ऐनको धारा १८ अन्तर्गत तिरिनुपर्ने मासिक भरणपोषणलाई रु. १०,०००/- (दस हजार रुपैयाँ) प्रतिमहिनाबाट रु.

२०,०००/- (बिस हजार रुपैयाँ) प्रतिमहिनामा बृद्धि गर्छौं, जुन यो आदेशको घोषणा मितिदेखि लागू हुनेछ। यसका साथै, अपीलकर्तालाई बुझाउनुपर्ने भरणपोषणको बक्यौता रकम उत्तरदाताले हाम्रो माथिको नियमित भरणपोषणसँगै बराबरको किस्तामा तिर्नुपर्नेछ।

१३. यसरी, हाम्रो माथिको आदेशलाई अगाडि बढाउनका लागि, परिवार न्यायालय, जयपुरलाई निम्न कुराहरूको निर्देशन दिइएको छः

(i) आलोचित आदेशको शब्दावलीअनुसार अपीलकर्तालाई बुझाउनुपर्ने कूल बक्यौतारकम निर्धारण गर्नुहोस्;

(ii) माथिको अनुच्छेद १३(i) अनुसार गणना गरिएको भरणपोषण बक्यौताको प्रति सन्दर्भमा, उत्तरदाताले बुझाउनुपर्ने मासिक भुक्तानीको अवधि र रकम यसरी निश्चित गर्नुहोस् कि कूल रकम अर्थात् (क) नियमित रू. २0,000/- (बिस हजार रुपैयाँ) को भरणपोषण; र (ख) भरणपोषण बक्यौता निर्वाहका लागि निर्धारित रकम, उत्तरदातालाई बिएसएनएलबाट प्राप्त निवृत्तिभरणको ५0% भन्दा बढी नहोस्;

(iii) कुनै पनि पात्रो महिनाको निश्चित मितिमा अपीलकर्ताको बैंक खातामा कूल रकम अर्थात् (क) नियमित रू. २0,000/- (बिस हजार रुपैयाँ) को भरणपोषण; र (ख) माथिको १३(ii) मा विशेषरूपमा उल्लेख गरिएको थप मासिक भुक्तानी जम्मा गर्न बिएसएनएललाई आवश्यक निर्देशन जारी गर्नुहोस्; र

(iv) यो आदेशको एक प्रति आवश्यक पालना र अग्राधिकारबमोजिम कारवाही गर्न बिएसएनएललाई पनि पठाउनुहोस्।

१४. यसका साथै यो स्पष्ट गरिन्छ कि उल्लिखित गणना प्रक्रियाले उत्तरदातालाई यो आदेशको घोषणा मितिदेखि लागू हुने गरी मासिक रू. २0,000/- (बिस हजार रुपैयाँ) को नियमित भरणपोषण बुझाउने हाम्रो निर्देशनमा कुनै हस्तक्षेप गर्ने छैन।

मामिलाको बुँदागत नोटः दिव्या पाण्डे *द्वारा तयार गरिएको*
मामिलाको परिणामः अपिलहरू स्वीकृत।